

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИРОБНИЧОЇ:
НАУКОВО-ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ**

для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти

Умань 2021

Рецензенти:

Осьодло В.І. – доктор психологічних наук, професор, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського;

Гриньова Н.В. – кандидат психологічних наук, доцент, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Методичні рекомендації виробничої: науково-викладацької практики : методичні рекомендації до проведення науково-викладацької практики здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія». Упоряд. Перепелюк Т.Д. Умань. 2021. 68 с.

Рекомендовано до видання вченою радою факультету соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини, протокол № 2 від 31.08.2021 року.

Методичні рекомендації складені відповідно до Положення про організацію практик в УДПУ імені Павла Тичини(денної та заочної форми навчання), зокрема для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. Науково-викладацька практика є завершальним етапом формування компетентностей викладача вищої школи та дає оцінку готовності здобувачів до виконання функціональних обов'язків викладача ЗВО різного рівня акредитації. У методичних рекомендаціях розглядаються загальні положення проведення науково-викладацької практики, питання організації і змісту практики та підведення її підсумків. Подано методичні рекомендації до проведення лекцій, практичних, лабораторних та семінарських занять.

Методичні рекомендації можуть бути корисними науково-педагогічним і педагогічним працівникам, магістрам, аспірантам, усім, хто цікавиться проблемами організації та проведення науково-педагогічної та виробничої практики.

ЗМІСТ

1. Загальні положення науково-викладацької практики.....	3
2. Мета і завдання науково-викладацької практики	8
3. Зміст та організація науково-викладацької практики.....	9
4. Форми і методи контролю.....	18
5. Вимоги до оформлення звітної документації.....	22
6. Підведення підсумків практики	25
7. Методичні рекомендації до проведення лекцій.....	26
8. Методичні рекомендації до організації та проведення практичних, лабораторних і семінарських занять	28
9. Рекомендовані форми роботи до проведення наукового семінару за темою наукового дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії.....	38
10. Методичні схеми для розробки лекційних, практичних, семінарських занять.....	48
11. Приклади формування мети заняття.....	51
Рекомендована література.....	54
Додатки.....	60

1. Загальні положення науково-викладацької практики

Процес підготовки фахівців в галузі психології передбачає в майбутньому можливість викладацької діяльності у навчальних закладах IV рівня акредитації. З метою створення умов для отримання умінь і навиків викладацької діяльності, здобувачі проходять виробничу (науково-викладацьку) практику. На проходження здобувачами практики згідно навчального плану відводиться 180 годин / 6 кредитів ЄКТС у другому навчальному семестрі (форма контролю – екзамен). Конкретний час проведення практики визначається наказом Університету і регламентується робочою програмою.

Проходження виробничої: науково-викладацької практики передбачає набуття професійної компетентності у процесі організації освітньо-наукової діяльності викладача закладу вищої освіти IV рівня акредитації. Дана практика забезпечує поєднання теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців у галузі психології, вироблення навичок викладацької, навчально-методичної, науково-дослідної діяльності та формування творчого ставлення до академічної й прикладної діяльності психолога.

Робоча програма виробничої науково-викладацької практики розроблена на основі наскрізної програми практики (освітньо-наукової програми «Психологія», галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальність: 053 Психологія); освітньо-наукової програми «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти; Положення про організацію практик в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2021); проекту Державного стандарту вищої освіти здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 053 Психологія (2018); Національної рамки кваліфікацій (постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 р. у редакції від 25.06.2020 р. № 519); професійного

стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 р. № 610); інших нормативних актів.

Для безпосереднього керівництва практикою кожного здобувача випускаюча кафедра призначає наукового керівника аспіранта який, як правило, поєднує ці обов'язки з обов'язками наукового керівника дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня Доктора філософії (PhD). Навчально-методичне забезпечення виконання програми практики здійснює кафедра психології. Загальну організацію практики та контроль за її проведенням здійснюють гарант та науковий керівник.

Базою для проходження практики є кафедра психології факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Можливими базами для проходження практики є кафедри з викладанням психологічних дисциплін, науково-дослідна установа, з якими укладено договір.

Здобувачі мають право самостійно, за узгодженням відповідних кафедр, адміністрацією факультету, добирати для себе місце проходження практики і пропонувати його для використання. У цьому випадку здобувач вищої освіти повинен подати на їх розгляд клопотання від бази практики за 2 тижні до початку проходження практики. Клопотання зберігаються до завершення навчального року у керівника практик по факультету.

З базами практики університет завчасно укладає договори на її проведення за відповідною формою. Тривалість дії договорів погоджується договірними сторонами та визначається на період конкретного виду практики або до п'яти років.

Обов'язки наукового керівника практики:

- підготувати проект наказу про організацію та проведення виробничої (науково-викладацької) практики;
 - безпосередньо перед початком практики провести інструктаж з техніки безпеки, виробничої санітарії та протипожежної безпеки;
 - провести настановну та підсумкову конференції з питань практики.
- За потреби, організувати проведення додаткових навчальних занять з питань організації педагогічної діяльності здобувачів-практикантів;

- ознайомити здобувачів з вимогами до проходження практики та ведення документації;
- допомогти укласти індивідуальний план практикантів та контролювати його виконання;
- здійснювати контроль за ходом практики, проводити індивідуальні та групові консультації зі здобувачами-практикантами;
- інформувати про критерії оцінювання результатів практики;
- оцінити роботу здобувачів на практиці, їхню готовність до професійної діяльності;
- подати на кафедру відгук про результати виконаних завдань практикантом.

Науковий керівник практики зобов'язаний:

- при підготовці до проведення практики ознайомити здобувачів з програмою практики, визначити індивідуальні завдання;
- проводити консультації для здобувачів з організаційних, методичних питань практики;
- контролювати ведення звітної документації практики здобувачів та написання звіту;
- перевіряти звіти здобувачів за результатами проходження ними практики;
- інформувати кафедру про результати проходження здобувачами практики.

Обов'язки здобувача-практиканта:

- ознайомитись з програмою практики і змістом робіт, які він виконуватиме, пройти інструктаж про порядок її проходження та з техніки безпеки, протипожежної безпеки, виробничої санітарії і

попередження нещасних випадків, одержати від керівника практики необхідні документи (індивідуальні завдання, методичні рекомендації тощо);

- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики, та вказівки її керівника;
- взяти участь у настановній нараді з питань проходження науково-викладацької практики, які проводить деканат факультету, а також у підсумковій конференції за результатами практики;
- погодити і представити до затвердження науковому керівнику практики календарний план роботи, і під час практики дотримуватись термінів його виконання;
- виявляти високу відповідальність, старанність, творчу ініціативу, наполегливість, організованість, дисциплінованість;
- виступити із звітом про результати проходження практики на підсумковій конференції.

Права здобувача-практиканта:

- отримати необхідну консультацію з організаційних і методичних питань у гаранта та наукового керівника;
- вносити пропозиції щодо вдосконалення підготовки здобувачів до виробничої: науково-викладацької практики, її організації та проведення;
- з причин захворювання чи інших обставин, що перешкоджають здобувачу успішно пройти практику, йому надається право повторно пройти практику (за умови подання довідки, лікарняного листа);
- якщо програма практики не виконана здобувачем з поважної причини, то навчальним закладом надається можливість проходження практики повторно.

2. Мета і завдання науково-педагогічної практики

Метою виробничої: науково-викладацької практики здобувачів є розвиток здатності здійснювати освітню та наукову роботу у галузі психології, набуття практичних навичок навчально-методичної, науково-дослідної діяльності.

Завданнями виробничої: науково-викладацької практики є:

1. Набуття навичок опрацювання, структурування та перетворення наукових знань в навчальний матеріал; поглиблення та розширення професійно важливих теоретичних знань з фахових психологічних дисциплін.

2. Оволодіння професійними уміннями організації різних форм навчальної діяльності, навичками використання сучасних методів та методик викладання психологічних дисциплін з використанням інформаційно-комунікативних (цифрових) технологій у вирішенні освітніх та наукових завдань; використання оптимальних стратегій викладання в залежності від мети навчання.

3. Набуття вміння критично оцінювати рівень власної науково-викладацької діяльності та визначати перспективи подальшого вдосконалення.

4. Удосконалення навичок професійного і педагогічного спілкування з аудиторією здобувачів; здійснювати консультування та індивідуальний супровід (наставництво) здобувачів з фахового предмету відповідно до їхніх індивідуальних освітніх потреб під час навчання.

5. Відпрацювання навичок організації, проведення науково-дослідницької роботи та підготовки наукової статті (категорії Б) за темою дисертаційного дослідження.

6. Розвиток у аспірантів-практикантів індивідуального творчого стилю педагогічної діяльності, потреби в самоосвіті, дотриманні належної

академічної доброчесності, підвищенні своєї професійної кваліфікації та професійної мобільності.

3. Організація та проведення практики

Виробнича: науково-викладацька практика для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, які навчаються за освітньо-науковою програмою 053 Психологія, забезпечує кафедра психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини або відповідні спеціальності кафедри закладів вищої освіти IV рівня акредитації, з якими заключені угоди. Здобувачі проходять виробничу: науково-викладацьку практику на 2 рік навчання, у IV семестрі, тривалість практики 4 тижні (6 кредитів, 180 годин).

На настановчій конференції за участю представників адміністрації факультету, відділу аспірантури, гаранта освітньо-наукової програми, керівників практики, аспіранти ознайомлюються із завданнями, вимогами до оформлення звітної документації.

Здобувач закріплюється за науковим керівником, який консультує практиканта і надає характеристику про його роботу наприкінці практики.

Безпосереднє керівництво та контроль за виконанням програми практики здійснює його науковий керівник, який виконує такі обов'язки:

- забезпечує чітку організацію, планування та облік результатів практики;
- затверджує загальний план-графік проведення практики, його місце в системі індивідуального планування здобувача;
- надає методичну допомогу в плануванні та організації навчальної взаємодії;

– контролює роботу практиканта, відвідування занять та інші види його роботи зі здобувачами вищої освіти, вживає заходи щодо ліквідації недоліків в організації практики;

– готує відгук на здобувача-практиканта про проходження практики.

Гарант освітньої програми знайомить здобувачів з формою та змістом звітної документації і спільно з керівником здійснює облік проходження практики здобувачами.

Контроль за виконанням програми практики аспірантів здійснює гарант освітньо-наукової програми та науковий керівник.

Загальне керівництво та контроль за проходженням практики здобувача покладається на гаранта освітньо-наукової програми.

Здобувачі вищої освіти у період організації і проходження практик зобов'язані:

- за тиждень до початку практики пройти медичний огляд;
- до початку практики одержати від наукового керівника практики консультації щодо оформлення необхідних документів;
- своєчасно прибути на базу практики;
- у повному обсязі виконати всі завдання, передбачені програмою практики і вказівками наукового керівника;
- вивчити і суворо дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;
- відвідувати консультації, методичні наради, які проводить науковий керівник чи гарант освітньо-наукової роботи;
- у встановлений термін здавати звітну документацію практики.

Здобувачі вищої освіти мають право:

- звертатися до керівників практики університету, адміністрації баз практик з усіх питань, що виникають у процесі проходження практики;

– користуватися матеріальною базою, бібліотекою, кабінетами та навчально-методичним забезпеченням, використовувати технічну, інформаційно-методичну та іншу документацію, необхідну для виконання програми практики;

– на свободу професійної творчості;

– вносити пропозиції щодо удосконалення освітнього процесу у ЗВО та організації практики;

– брати участь у роботі бази практики (конференцій, науково-методичних семінарів, засіданні кафедри, ради факультету тощо).

Очікувані результати навчання:

Програмні результати навчання (ПРН)
ПРН 1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел на основі сучасних методологій наукової діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій.
ПРН2. Узагальнювати емпіричні дані та формулювати теоретичні висновки, робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій; визначати перспективи подальших досліджень.
ПРН 3. Знати та переосмислювати існуючі та/або створювати (за потреби) нові теоретичні моделі та психологічні підходи до аналізу й інтерпретації одержаних результатів наукового дослідження.
ПРН 4. Уміти критично і системно оцінювати результати науково-дослідної роботи, визначати перспективи подальших наукових розвідок.
ПРН 5. Уміти створювати та впроваджувати інноваційно-дослідницькі проекти у різних сферах суспільного життя.
ПРН 7. Володіти навичками викладання психологічних дисциплін, проведення навчальних аудиторних занять різного типу, оцінювання результатів навчальної роботи за обґрунтованими критеріями, вести ефективну комунікацію

із учасниками навчального процесу.

ПРН 8. Розробляти навчальні дисципліни відповідно до стандарту освіти і нормативного змісту підготовки здобувачів освіти різних рівнів із доцільним застосуванням різноманітних методів і методик навчання та оцінювання у відповідності до очікуваних навчальних результатів.

ПРН 9. Уміти планувати, готувати та проводити освітні й наукові заходи.

ПРН 10. Уміння працювати над власним професійним та особистісним розвитком та вдосконаленням, визначати свої професійні можливості перспективи та виявляти прагнення до підвищення професійної кваліфікації та професійної мобільності.

Виробнича: науково-викладацька практика має комплексний характер і передбачає забезпечення фахової діяльності за такими напрямками роботи:

1) навчально-методичний – підготовка аспіранта до викладацької діяльності зі спеціальності 053 «Психологія» та засвоєння особливостей використання методик викладання професійно-орієнтованих дисциплін у закладі вищої освіти;

2) науково-дослідницький – підготовка майбутнього науковця до критичного осмислення, розробки психологічних підходів, організації різних рівнів психологічного дослідження, визначати перспективи подальших наукових розвідок.

Навчальна діяльність передбачає:

1. Участь у настановчій та підсумковій конференціях щодо організації та проходження виробничої: науково-викладацької практики.

2. Ознайомлення із закладом вищої освіти (бесіди з адміністрацією, викладачами кафедри, здобувачами).

3. Ознайомлення з матеріально-технічною базою ЗВО.

4. Складання індивідуального плану роботи на час проходження практики.

5. Розробка, проведення та обговорення лекційних занять з визначеної дисципліни: 2 (4 години) лекції (розгорнутий план-конспект).

6. Підготовка, проведення та обговорення практичних занять з визначеної дисципліни: 4 (8 годин) практичних заняття.

7. Відвідування лекції, практичного заняття та участь в обговоренні занять аспіранта-практиканта.

8. Відвідування лекцій, семінарських занять, консультацій, які проводять викладачі кафедри психології.

9. Вивчення і узагальнення форм контролю умінь і навичок здобувачів вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» під час аудиторної та поза аудиторної роботи.

10. Підготовка, проведення і обговорення поза аудиторних заходів з актуальних питань сучасної психологічної науки (тематика і форма заходу за вибором відповідно до теми дослідження).

Методична діяльність передбачає:

1. Ознайомлення з системою професійної підготовки майбутнього фахівця у ЗВО.

2. Аналіз документації відповідної базової кафедри (за спеціальністю 053 «Психологія»).

3. Ознайомлення і аналіз освітніх програм підготовки фахівців зі спеціальності 053 «Психологія» (ОС «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр», «доктор філософії»), навчально-методичної документації до відповідних курсів.

4. Аналіз тем та розділів навчальної програми з дисципліни.

5. Ознайомлення з необхідною навчально-методичною літературою.

6. Розробка змісту навчальних занять та методична підготовка.

7. Добір та виготовлення дидактичних матеріалів до занять з визначеної навчальної дисципліни (з використанням інноваційних технологій).

8. Ознайомлення з плануванням і проведенням аудиторної та позааудиторної роботи (спеціальність 053 «Психологія»).

9. Відвідування навчальних занять колег здобувачів-практикантів (з наступною участю в обговоренні результатів і підготовкою письмової рецензії).

10. Участь у науково-методичних семінарах, які проводяться керівником практики, викладачами базової кафедри.

Наукова діяльність передбачає:

1. Ознайомлення з особливостями організації системи науково-дослідної роботи базової кафедри, здобувачів вищої освіти факультету.

2. Участь у роботі науково-дослідних структурних підрозділів університету, факультету, кафедри (психологічному гуртку, лабораторіях тощо), студентської соціально-психологічної служби тощо.

3. Аналіз матеріалів за темою дисертаційного дослідження, підготовка наукової публікації до фахового періодичного наукового видання.

4. Підготовка матеріалів для проведення освітнього заходу.

Індивідуальні завдання

1. Участь у науково-практичних заходах кафедри, факультету, університету.

2. Підготовка наукової статті за темою наукового дослідження (публікація у фаховому періодичному науковому виданні категорії «Б»).

3. Організація та проведення освітнього заходу за тематикою сучасних проблем у галузі психології (науково-практичний семінар, конференція тощо).

4. Підготовка повідомлення на сайт факультету соціальної та психологічної освіти про проходження виробничої: науково-викладацької практики.

Організація практики

Науково-викладацька практика для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 053 Психологія проводиться згідно з навчальним планом для денної та заочної форм навчання. Перед початком практики науковий керівник організовує настановчу конференцію за участю здобувачів-практикантів, де знайомить усіх з наказом ректора, програмою практики, метою, завданнями, термінами практики, основними вимогами щодо ведення облікової та звітної документації, а також правами та обов'язками практикантів.

Кожний здобувач працює за індивідуальним планом. Труднощі, що виникають у практиканта, вирішуються під індивідуальних консультацій з науковим керівником.

У початковий період практики (*перший тиждень*) здобувачі знайомляться з програмою практики, з основними напрямками роботи закладу вищої освіти, факультету, кафедри на базі якої проходить науково-викладацька практика, графіком навчального процесу, умовами роботи, правилами внутрішнього розпорядку; знайомляться із плануванням та організацією навчального, наукового та методичного процесу на кафедрі; розробляють план власної викладацької, наукової роботи як викладача, складають індивідуальний план роботи на період практики із зазначенням дати та описом основних видів роботи. Протягом *другого тижня* здобувачі

опрацьовують навчально-методичну літературу, відвідують 2 лекційні, 2 семінарські заняття викладачів кафедри психології. Протягом *третього тижня* розробляють розгорнутий план-конспект лекції, конспекти та методичне забезпечення (завдання для самостійної роботи, тестові завдання для поточного контролю знань) до семінарських занять. На *четвертому тижні* практики здобувачі проводять два залікові семінарські заняття, лекційне заняття; відвідують заняття здобувача-практиканта і проводять психолого-педагогічний аналіз заняття, розробляють програму наукового семінару для здобувачів (за темою дисертаційного дослідження), складають програму та організують поза аудиторне заняття із застосуванням інноваційних форм навчання. Результати роботи здобувача фіксуються ним у календарному плані практики.

Під час підсумкового періоду практики здобувачі оформляють матеріали практики, письмовий звіт та отримують від наукового керівника відгук про результати виконаної програми практики.

У відгуку на здобувача-практиканта варто вказати обсяг та якість виконання здобувачем програми практики й індивідуального плану роботи, вміння бачити та розв'язувати професійну задачу, рівень володіння методами, прийомами, методиками психолого-педагогічної діяльності та вміння застосовувати їх на практиці, здатність використовувати сучасні освітні технології, сучасні інформаційно-комунікаційні технології, готовність удосконалювати навички самоосвіти і саморозвитку; особисті морально-вольові якості, дисциплінованість, старанність, емпатійність, ставлення до роботи в цілому та підсумкову оцінку за практику.

Завершується практика підсумковою конференцією, під час якої відбувається обговорення результатів проходження здобувачами науково-викладацької практики.

4. Форми і методи контролю

Щотижневою формою контролю є перевірка науковим керівником практики індивідуального плану роботи здобувача, в якому висвітлюються етапи роботи та їх зміст, і який додається до звіту з практики, залікового лекційного та семінарських занять. Відповідно, звітність з практики включає в себе такі етапи, як: оформлення індивідуального плану роботи, оформлення звіту з виробничої практики у відповідності до вимог програми практики та матеріалів, які підтверджують зміст звіту (розгорнутий конспект лекції, конспекти двох семінарських занять, завдання для самостійної роботи та тестові завдання, протоколи відвідуваних занять викладачів та здобувача-практиканта, програми наукового семінару та поза аудиторного заняття), звітність перед науковим керівником, захист звіту перед комісією за умови виконання попередніх етапів.

У період проведення практики контроль за її виконанням здійснюється гарантом та науковим керівником з випускової кафедри психології.

За результатами практики проводяться підсумкові конференції за участю здобувача та викладачів кафедри психології з метою внесення пропозицій, спрямованих на покращання умов та підвищення якості проходження практики здобувачами.

За результатами практики на засіданні кафедри психології заслуховується звіт практиканта та відгук наукового керівника. Захист практики здобувачів проходить у вигляді конференції. На основі усного звіту (під час захисту практики) та письмового індивідуального звіту на засіданні кафедри, затверджується загальна оцінка практики. Оцінка результатів практики впливає з

особливостей діяльності здобувача і виявляє характер їх ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Отже, процес оцінювання знань здобувача передбачає:

- контроль проходження практики здобувача з боку гаранта освітньої програми;
- перевірку керівниками практики звіту з практики та матеріалів, які підтверджують зміст звіту;
- захист звіту здобувача перед комісією.

Під час захисту оцінюються:

- повнота виконання програми практики;
- відповіді здобувача на поставлені запитання.

Критерії розрахунку рейтингових балів за науково-педагогічну практику зазначені у таблиці.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінне виконання
82-89	Добре	B	Вище середнього рівня
75-81		C	Загалом хороша робота
69-74	Задовільно	D	Непогано
60-68		E	Виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	Незадовільно	FX	Необхідне перескладання
1-34	Незадовільно	F	Необхідне перескладання

Основними критеріями оцінки результатів виробничої практики виступають:

«Відмінно» (А) (90 – 100 балів) – всі завдання практики виконано вчасно, в повному обсязі і на високому рівні, здобувач виявив вміння застосовувати і творчо використовувати навчально-педагогічні та методичні знання, пов'язані з особливостями організації освітнього процесу. Виявлено вміння проводити лекційні, практичні заняття із застосуванням інноваційних технологій педагогічної діяльності. Здобувачем продемонстровано ініціативність, організованість, сумлінність на всіх ділянках роботи; є відгук керівника практики; звіт та правильно оформлену документацію подано у визначений термін, виконано на високому рівні наукове дослідження з теми дисертаційної роботи.

«Дуже добре» (В) (82 – 89 балів) – завдання практики виконані на достатньому рівні. Виявлено вміння здобувача застосовувати методи навчання, пов'язані з особливостями педагогічної діяльності, проводити навчальні заняття, використовуючи індивідуальний та творчий підхід. Здобувач виявив вміння встановлювати контакт із усіма учасниками освітнього процесу, проявляти ініціативу, але якщо навчальний процес і науково-дослідна робота організовані на достатньому методичному рівні. При загальній позитивній оцінці наукового керівника здобувач-практикант допустив деякі методичні помилки, які зміг з власної ініціативи самостійно виправити в процесі обговорення; здав у визначений термін правильно оформлену документацію; виконав на достатньому рівні індивідуальні завдання та дослідження з теми дисертаційної роботи.

«Добре» (С) (75 – 81 балів) – завдання за програмою практики виконані на достатньому рівні, але практикант допускав незначні помилки у роботі, які не завжди міг самостійно виправити або пояснити в процесі їх аналізу. У ході практики був організованим, відповідальним, самостійним, критичним на всіх ділянках роботи, одержав добрі відгуки колективу бази практики, наукового керівника; подав вчасно документацію, в яку можуть бути внесені незначні доповнення і виправлення за вказівкою керівника практики.

«Задовільно» (D) (69 – 74 балів) ставиться в тому випадку, коли завдання практики виконано, але неповно, результати практики оцінено науковим керівником на задовільному рівні. Здобувачем виявлено вміння проводити навчальні заняття, але шаблонно; допущено незначні

порушення вимог щодо доцільної організації навчальної та наукової діяльності; на задовільному рівні виконано заплановане наукове дослідження та індивідуальні завдання. Здобувач проявив себе як організований, дисциплінований, але недостатньо самостійний та ініціативний. Загальна характеристика діяльності практиканта у період проходження практики одержала позитивні відгуки; із невеликим запізненням подав документацію.

«Задовільно» (Е) (60 – 68 балів) ставиться в тому випадку, коли завдання практики виконано, але неповно, на задовільному рівні. Здобувач проявив себе як недостатньо організований і дисциплінований, безініціативний та несамостійний. Загальна характеристика діяльності аспіранта на базі практики науковим керівником оцінена на «задовільно». Наукове дослідження виконано на достатньому рівні, але під постійним контролем наукового керівника; невчасно подано документацію, яка потребує доповнень і виправлень.

«Незадовільно» (FX) (35 – 59 балів) – завдання практики виконані не в повному обсязі, програму навчальної, науково-дослідної роботи не виконано. Здобувач виявив низький рівень теоретичної та практичної підготовки в галузі психології, невміння реалізувати програмні та індивідуальні завдання, налагоджувати контакт з усіма учасниками освітнього процесу, не готовий до забезпечення доцільної навчально-методичної та наукової діяльності у закладі вищої освіти внаслідок недостатніх знань з провідної дисципліни, методики і основ організації наукової діяльності.

5. Звітна документація.

Вимоги до оформлення звітної документації

Після закінчення проходження практики здобувачі вищої освіти подають керівникам практики звітну документацію для перевірки.

1. Письмовий звіт про проходження виробничої: науково-викладацької практики.
2. Щоденник виробничої: науково-викладацької практики.
3. Індивідуальний план роботи аспіранта-практиканта, підписаний керівником практики.

4. Психолого-педагогічний аналіз відвіданих навчальних занять.
5. Тексти лекцій (2 лекції – 4 годин) з наочним наповненням (презентація).
6. Методичні розробки 4 занять практичного курсу (8 годин).
7. Дидактичний матеріал з обраного курсу з використанням інноваційних технологій.
8. Матеріали, що підтверджують виконання індивідуальних завдань.
9. Відгук наукового керівника про проходження практики.
10. Висвітлення інформації (на сайті університету, факультету, в соціальних мережах, ЗМІ тощо) щодо проходження практики (скрін-копії з посиланнями на джерело).

Вимоги до звіту. У письмовому звіті про проходження практики повинні бути відображені всі виконані практикантом завдання відповідно до розділів виробничої: науково-викладацької практики, індивідуальні завдання, мати розділ про охорону праці, висновки та пропозиції, список використаних джерел. Обсяг звіту – до 10 сторінок

До звіту можуть бути включені схеми, таблиці, зразки матеріалів, фото, малюнки тощо. Звіт датується та підписується здобувачем-практикантом, а також керівником. Звіт затверджується на засіданні кафедри психології.

Індивідуальні звіти здобувачів є основним звітним документом. На основі усного звіту (під час захисту практики) та письмового індивідуального звіту на засідання кафедри затверджується загальна оцінка практики. Для представлення звіту здобувач готує презентацію.

Загальні вимоги до оформлення звітної документації наступні:

1. Папка із звітними матеріалами практики повинна мати титульну сторінку.
2. Звітна документація обов'язково повинна містити всі розділи матеріалів практики.

3. Кожен окремий розділ матеріалів практики повинен починатися з титульної сторінки, на якій зазначається його назва.

4. Звіт здобувача про практику повинен мати наскрізну нумерацію сторінок, бути підписаним здобувачем та науковим керівником.

5. В щоденник заносяться всі заходи, пов'язані з проходженням практики, інші види робіт (робота в бібліотеці, консультації з керівником тощо), дається їм аналіз.

Критерії оцінювання

При оцінюванні практики загалом враховуються такі показники:

- організованість і дисциплінованість здобувача-практиканта під час проходження практики;
- ініціатива і творчість, рівень викладацької майстерності, виявлені в період проходження практики;
- якість навчально-методичної роботи здобувача;
- якість наукової роботи здобувача вищої освіти;
- якість оформлення документації з практики;
- своєчасність здачі документації.

№ з /п	Види робіт	К-сть балів
1.	Захист звіту виробничої: науково-викладацької практики (у вигляді презентації)	0 – 5
2.	Оформлення індивідуального плану роботи здобувача вищої освіти	0 – 5
3.	Розробка та проведення 2 лекцій	0 – 20
4.	Методичні розробки та проведення 4 семінарських занять	0 – 20
5.	Психолого-педагогічний аналіз відвіданих навчальних	0 -5

	занять	
6.	Дидактичний матеріал з обраного курсу з використанням інноваційних технологій	0 – 5
7.	Наукова фахова стаття категорії «Б» та інформація про її подання до друку.	0 – 15
9.	Організація, розробка та проведення освітнього заходу	0 – 15
10.	Інші матеріали за результатами науково-дослідної діяльності Висвітлення інформації (на сайті університету, факультету, в соціальних мережах, ЗМІ тощо) щодо проходження практики	0 – 5
11.	Своєчасне оформлення та здача звітної документації	0 – 5
Усього (максимальна кількість балів)		100

6. Підведення підсумків практики

Після закінчення практики здобувачі третього освітньо-наукового рівня вищої освіти подають упродовж трьох днів звітну документацію, визначену робочою програмою практики, науковому керівнику на перевірку.

Звітна конференція із захисту практики відбувається у форматі круглого столу, де здобувачі вищої освіти доповідають про виконання програми практики.

Виробнича: науково-викладацька практика здобувачів завершується екзаменом з оцінюванням: «відмінно» (рівень А), «добре» (рівень В-С), «задовільно» (рівень Д-Е) і «незадовільно» (рівень FХ-F).

Оцінка за практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість з підписом наукового керівника здобувача вищої освіти.

Здобувач, який за результатами проходження та захисту практики, отримав «незадовільно» або з поважних причин не з'явився на практику/захист, мають академічну заборгованість, яку можуть ліквідувати (при наявності відповідних документів).

За результатами проходження практики та підсумкового контролю здобувач та його керівник подають:

1. На кафедрі базової практики:

- звіт про проходження практики (Додаток 4, Положення про організацію практик в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (денної та заочної форми навчання) від 27.01.2021 р.);
- відгук керівника про проходження практики.

2. У відділі аспірантури та докторантури:

- звіт про проходження практики (Додаток 4, Положення про організацію практик в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (денної та заочної форм навчання) від 27.01.2021 р.);
- витяг з протоколу засідання кафедри психології про проходження здобувачем практики.

7.Методичні рекомендації до проведення лекцій

Лекція (лат. *lectio* – читання) – систематичне, наукове і послідовне викладення навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмету, методів науки.

Мета лекції полягає у допомозі студентам оволодіти методами самостійної роботи з підручниками, посібниками, першоджерелами. Провідна роль лекції у викладанні навчальних дисциплін пов'язана з їх змістовим аспектом, організаційними засадами та методичними особливостями. Основний зміст лекції складають центральні методологічні, теоретичні й практичні проблеми. *Розкривають у лекції не всі питання теми, а найважливіші, найсуттєвіші, що вимагають наукового обґрунтування.*

Лекції бувають *навчальними* (одна з основних форм навчального процесу й один з основних методів викладання у ЗВО) і *публічними* (одна із основних форм пропаганди й поширювання політичних і наукових знань). За своєю дидактичною сутністю лекція постає і як а) організаційна форма навчання – специфічний спосіб взаємодії викладача і здобувача, у межах якого реалізують різноманітний зміст і різні методи викладання; і як б) метод – викладання навчального матеріалу в систематичній та послідовній формі.

Розвиток лекційної форми від класичної інформаційної до лекції проблемного характеру (лекція-діалог, лекція-прес-конференція тощо) відтворює реальні форми взаємодії викладача і студента, які обговорюють теоретичні питання.

Викладач повинен домогтися практичного втілення низки вимог, що характеризують сучасну ефективну лекцію як організовану форму, активний метод і психологічну технологію спільної освітньої діяльності зі здобувачами:

- високий науково-теоретичний і соціально-культурний рівень лекції;
- триланкова структура кожної лекції: вступ (завдання і план роботи), основна частина (дедуктивна або індуктивна побудова змістового викладу) і висновки (підсумки, узагальнення, рекомендації);
- жвава і цікава подача змісту лекції, що посилюється чіткістю вимови, граматичною та стилістичною правильністю живого мовлення лектора, а також умілим використанням допоміжних засобів – інтонації, міміки, жестів;
- повідомлення на лекції не лише теоретичних знань (теорії, закони, закономірності, поняття тощо), а й соціально-унормованої (плани, проекти, програми, технології, методики) та культурно-ціннісної інформації (ідеї, ідеали, переконання, оцінки, вірування, мотиви та ін.);
- економне використання лекційного часу завдяки вибору оптимального темпу викладення освітнього змісту, підготовки проблемних запитань здобувачам задля налагодження оперативного зворотного зв'язку, щоб бачити, як відбувається процес розуміння у студентській аудиторії;
- широке застосування графічно-символічних засобів (моделі, схеми, таблиці, креслення, символи, графіки, формули) для підтвердження чи спростування будь-якої значущої теоретичної засади або повного методологічного положення;
- професійна робота з психоемоційним настроєм аудиторії.

Структура академічної лекції

На початку лекції викладач має усно повідомити тему й мотивувати її значення; чітко сформулювати мету й завдання лекції; дати змогу студентам записати тему, план і літературу (з анотаціями й завданнями). Вступна частина – план – основні питання лекції, зв'язок з попередньою

лекцією, ознайомлення з темою; викладення основних положень з акцентованими висновками за кожним окремо; підбиття підсумків – загальний висновок. Лекцію потрібно читати зрозумілою для здобувачів мовою, незнайомі слова і терміни роз'яснювати, не варто перенасичувати лекцію наукоподібними термінами й модними іноземними словами. Текст лекції має бути логічним, простим і зрозумілим.

8. Методичні рекомендації до організації та проведення практичних, лабораторних і семінарських занять

Значне місце в системі підготовки фахівців посідають практичні заняття. Головне їх завдання — закріплення, переведення у довготривалу пам'ять теоретичних знань, формування навичок і вмінь з тієї чи тієї навчальної дисципліни, оволодіння апаратом наукових досліджень.

Практичне заняття (лат. *praktikos* — діяльний) — форма навчального заняття, під час якої науково-педагогічний працівник організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування, через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань.

Цю форму занять проводять у лабораторіях або аудиторіях, обладнаних необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою.

Науково-педагогічний працівник, якому доручено практичні заняття, за погодженням із лектором навчальної дисципліни завчасно готує необхідний методичний матеріал – тести для виявлення рівня оволодіння відповідними теоретичними положеннями, набір завдань різного ступеня складності.

Основні завдання практичних занять:

- поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи;
- формування інтелектуальних навичок і вмінь планування, аналізу й узагальнень, опанування навичок організації професійної діяльності;
- накопичення первинного досвіду організації виробництва та технікою управління ним;
- оволодіння початковими навичками керівництва, менеджменту та самоменеджменту.

Структура практичного заняття: попередній контроль знань, навичок і вмінь здобувачів; формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю здобувачів; розв'язування завдань та їх обговорення; розв'язування контрольних завдань, їх перевірка й оцінювання. Оцінки за окремі практичні заняття враховують, виставляючи підсумкову оцінку з відповідної навчальної дисципліни.

Кількість годин на практичні заняття з окремої дисципліни визначено навчальним планом. Перелік тем практичних занять міститься в робочій навчальній програмі дисципліни. Кількість здобувачів на практичному занятті не повинна перевищувати половини академічної групи.

У процесі проведення практичних занять використовують різні методи навчання. Оскільки головне завдання цього виду навчальної роботи – формування навичок і вмінь, то основними мають бути різноманітні вправи (підготовчі, пробні, за зразком, тренувальні, творчі, практичні, графічні, усні, письмові, професійні, технічні та ін.).

Практичні заняття мають відповідати таким вимогам:

- розуміння з боку здобувачів необхідності володіти базовими теоретичними знаннями;

- усвідомлення необхідності вироблення навичок і вмінь, що мають професійну спрямованість;
- забезпечення оптимальних умов для формування навичок і умінь (санітарно-гігієнічних, дидактичних, виховних);
- навчання здобувача раціональних методів оволодіння навичками і вміннями;
- забезпечення самостійної діяльності кожного здобувача;
- дотримання систематичності й логічної послідовності у формуванні навичок і умінь здобувачів;
- розроблення завдань для практичних занять з чіткою професійною спрямованістю;
- широке включення в систему практичних занять творчих завдань;
- систематичний контроль за виконанням практичних завдань;
- постійне заохочення практичної навчальної діяльності здобувачів.

Іноді доцільно відмовитися від практики, коли практичні заняття мають колективний характер: один здобувач виконує завдання на дошці, а інші працюють на своїх робочих місцях. Необхідно йти більш доцільним і ефективним шляхом: науково-педагогічний працівник має чітко визначити завдання, ознайомити здобувачів з методами самостійної діяльності, допомогти їм усвідомити алгоритм дій. І далі необхідно організувати самостійну роботу кожного здобувача.

Практичні заняття, незалежно від їх конкретних особливостей, значною мірою забезпечують відпрацювання навичок та умінь прийняття практичних рішень у реальних умовах професійної діяльності, що мають у своїй основі теоретичний характер.

Хоча на практичних заняттях відпрацьовують теми, за якими було прочитано лекції, доцільно, щоб на цих заняттях невелика теоретична частина передувала практичній. Це спрямовує здобувачів на науковий підхід до виконання практичних робіт, підвищує їх якість.

Лабораторне заняття (лат. *labor* – праця) – форма навчального заняття, на якому здобувачі під керівництвом науково-педагогічного працівника особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою гірактичної перевірки й підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірювальною апаратурою, обчислювальною технікою, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Проведення лабораторних занять потребує добре підготовлених, спеціально обладнаних навчальних лабораторій із використанням устаткування, пристосованого до умов навчального процесу (лабораторні установки, макети тощо). Інколи лабораторні заняття доцільно проводити безпосередню на виробництві, в умовах реального професійного середовища (на заводі, у полі, в науково-дослідному інституті, у школі).

Структура лабораторного заняття: проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання її завдань, підготовка індивідуального звіту про виконану роботу і захист його перед науково-педагогічним працівником.

Виконання лабораторної роботи оцінює науково-педагогічний працівник. Підсумкові оцінки за виконання лабораторних робіт враховують під час визначення семестрової підсумкової оцінки з відповідної навчальної дисципліни.

Плани, технологію та методику проведення лабораторних робіт розробляють відповідні кафедри. Кількість годин на лабораторні заняття з окремої дисципліни визначено навчальним планом, перелік тем лабораторних занять робочою навчальною програмою дисципліни. Замінювати лабораторні заняття іншими видами навчальних занять не можна. Кількість студентів на лабораторному занятті не повинна

перевищувати половини академічної групи. Кожен здобувач має самостійно виконати всі лабораторні роботи й оформити їх результати.

У процесі організації та проведення лабораторних робіт науково-педагогічному працівнику необхідно акцентувати увагу на таких аспектах: змістовність лабораторних занять; забезпечення лабораторій, кабінетів новітнім обладнанням, яке відповідає технологіям сучасного виробництва; матеріалами, реактивами, приладами, апаратами; забезпечення самостійності здобувачів під час виконання лабораторних робіт; дотримання правил техніки безпеки; навчання здобувачів методів виконання цього виду робіт.

Семінарське заняття (лат. *seminarium* – розсадник) – вид навчальних занять практичного характеру, спрямованих на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу. Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності здобувачів, формуванню самостійності суджень, умінню відстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів. Вони сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості.

Історичні корені семінарських занять досить глибокі. Ще у давньогрецьких школах вдавалися до диспутів, заслуховування й обговорення наукових повідомлень, коментування їх учителями. У добу Середньовіччя в доповнення до диспутів, дискусій з'явилися семінари. Головне завдання цього виду навчальної роботи – навчити здобувачів умінню критично висловлювати свої міркування щодо певних питань, сприяти оволодінню методами і прийомами риторики.

У XVIII-XIX ст. семінари широко входять до структури навчальної роботи вищих шкіл. Якщо раніше їх використовували у вивченні

літератури, теологічних дисциплін, юриспруденції, то вже у ХХ ст. вони набули поширення у вивченні багатьох дисциплін гуманітарного та соціального циклу.

У сучасній вищій школі семінарським заняттям належить значна частина навчального часу, особливо з дисциплін соціально-економічного й гуманітарного циклів.

У практиці навчальної роботи виокремлюють три різновиди семінарських занять: просемінари, семінари, спец. семінари.

Просемінари мають передувати власне семінарам, відігравати вступну, підготовчу роль. Вони передбачають аудиторну роботу здобувачів під керівництвом педагога, спрямовану на оволодіння навичками й уміннями самостійної роботи з підготовки до безпосередньої участі в семінарах.

Технологія проведення просемінарів передбачає такі компоненти: формулювання теми заняття, дидактичної мети; добір методичного забезпечення підготовки та проведення заняття; необхідні засоби для реалізації мети; організація здобувачів на навчальну діяльність безпосередньо на занятті з урахуванням етапів роботи (визначення конкретного питання теми семінару, яке треба опрацювати; рекомендація методів і прийомів опрацювання наукових джерел; виокремлення вузлових питань, наукова аргументація тих чи тих теоретичних положень; організація виступів студентів, постановка запитань, опанування тим, хто виступає, культурою ведення дискусії з дотриманням принципу толерантності; підсумкове слово викладача).

Отже, головна функція просемінарів – оволодіння технологією, методикою і технікою роботи на власне семінарах з урахуванням навчальної дисципліни.

Просемінари зазвичай проводять на початку вивчення навчального курсу, у програмі якого заплановано певну кількість годин на семінарські

заняття. Два просемінари досить, щоб допомогти здобувачам оволодіти відповідним рівнем технології, техніки й методики підготовки та участі в семінарських заняттях.

Семінари — вищий рівень організації навчальної діяльності. Цією організаційною формою навчання передбачено підвищення пізнавальної активності здобувачів.

Технологія організації та проведення семінарських занять передбачає попереднє визначення науково-педагогічним працівником теми, основних питань, які винесено на обговорення, ознайомлення зі списком літератури для опрацювання та методичними рекомендаціями щодо систематизації результатів цієї роботи.

Безпосередньо на заняттях обговорюють основні проблеми теми, провадять дискусію, заохочують активність здобувачів, підбивають підсумки, оцінюють діяльність здобувачів. Загалом семінари мають бути «розсадником знань», забезпечувати інтелектуальний розвиток студентів, формувати у них пізнавальну активність.

У процесі організації та перебігу семінарських занять важливо забезпечити оптимальні умови для спілкування на рівні «науково-педагогічний працівник – здобувач», «здобувачі – науково-педагогічний працівник» на засадах демократизму й толерантності. Лише за умов вільного висловлювання власних думок, їх наукового обґрунтування активізується процес пізнання, формуються пізнавальні й соціальні мотиви учіння.

У процесі проведення семінарських занять науково-педагогічний працівник має цілеспрямовано виховувати в студентів таку етичну рису, як толерантність (від лат. шіегат – терплячий) – терпимість до чужих думок і міркувань.

Після завершення навчання фахівці долучаються до активної виробничої й соціальної діяльності, яка відбуватиметься в

багатовимірному й багатовекторному соціальному середовищі (різноманітність виробничих, психологічних, моральних чинників, різні напрями в політиці, мистецтві, релігії та ін.). Це вимагає від особистості толерантності й уміння обстоювати власні позиції, погляди на ту чи ту проблему з позицій наукових законів і здорового глузду. Ці уміння саме й виробляють на семінарах.

Треба враховувати, що змістовий бік семінарського заняття не залишається надовго в пам'яті студентів. Головне, щоб вони вчилися мислити, висловлювати свої судження, аналізувати думки інших, щоб відбувався рух в інтелектуальному розвитку, формуванні наукового світогляду та системи методів і прийомів пошуку істини, культури спілкування.

У системі семінарських занять треба уникати одноманітності їх проведення, вносячи елементи дискусії, гри, змагальності тощо. Професор А. Алексюк подає такі різновиди семінарських занять:

- семінар запитань і відповідей;
- семінар – розгорнута бесіда: передбачає попередню підготовку студентів з визначених завдань;
- семінар – колективне читання: здобувачі зачитують тексти, коментуючи їх зміст з позицій розвитку сучасної науки;
- семінар, що передбачає усні відповіді здобувачів з подальшим їх обговоренням;
- семінар-дискусія: здобувачі, маючи програму, завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на занятті;
- семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових рефератів здобувачів;
- семінар-конференція: здобувачі завчасно готують доповіді, виступають з ними, відповідають на запитання колег;

- семінар – теоретична конференція: проводять зі здобувачами кількох груп курсу на основі вивчення об'ємного розділу чи цілої дисципліни;
- семінар – розв'язання проблемних завдань: проводять на основі створення проблемних ситуацій, виокремлення проблемних завдань і праці над їх розв'язанням;
- семінар – прес-конференція: кілька здобувачів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники долучаються до їх обговорення;
- семінар – «мозковий штурм»: здобувачі завчасно ознайомлюються з важливими проблемними завданнями, які потребують розв'язання; під час семінару вносять конкретні пропозиції щодо розв'язання проблеми. Усі пропозиції записують, систематизують і визначають найдоцільніші.

Проблемні завдання повинні мати конкретну наукову, виробничу, соціальну спрямованість. Таку роботу проводять, як правило, на старших курсах за умови достатньої теоретичної підготовки здобувачів. Цей вид семінару особливо ефективно впливає на інтелектуальний розвиток студентів, сприяє їх соціальному становленню як учасників професійної діяльності в різних сферах народного господарства.

Ідею «мозкового штурму» яку запропонував 1953 р. американський психолог А. Осборн, широко використовували у 2-й половині ХХ ст. відомі вчені, конструктори складних технічних систем. Ефективним є застосування «мозкового штурму» в процесі проведення медичних і педагогічних консиліумів. Такий підхід до пошуків істини особливо важливий в умовах розв'язання завдань ринкової економіки на засадах демократизму. Отже, в системі професійної підготовки здобувачів потрібно закласти основи таких умінь.

У процесі підготовки та проведення семінарських занять варто рішуче відмовитися від шкідливої практики, коли здобувачі, отримавши

перелік питань з теми семінарського заняття, розподіляють між собою ролі, якими передбачено, хто конкретно висвітлюватиме те чи те питання. Це призводить до формалізму, пасивності основної частини академічної групи. Лише активна участь усіх здобувачів у розв'язанні окреслених завдань активізує їх, викликає задоволення в учасників семінару.

Важливу роль у формуванні професійної зрілості здобувачів відіграють дослідницькі семінари, що є вищою сходинкою навчальної діяльності. Вони спрямовані на формування у здобувачів навичок та вмінь проведення наукових досліджень.

Спец. семінари зазвичай проводять на старших курсах. Кафедра психології затверджує і розробляє їх тематику, укладають відповідні програми з чітким визначенням вузлових тем, основної літератури.

Обсяг занять залежить від обсягу й важливості загальної теми, кількості здобувачів у групі. На вступному занятті науково-педагогічний працівник акцентує увагу здобувачів на значущості теми, ознайомлює з організацією роботи над нею, дає методичні рекомендації щодо підготовки наукових повідомлень, розробки технологічних карт і т. ін. За здобувачами закріплюють конкретні теми (можна одну тему доручати 2–3 здобувачам) і складають календарний план підготовки матеріалів.

Безпосередньо на заняттях визначені здобувачі організовують і проводять навчальну роботу в групі: виступають з науковими повідомленнями, ознайомлюють з технологічними картами, обговорюють окремі аспекти проблеми. Усі здобувачі конспектують необхідні матеріали, рекомендовану літературу. Таким чином, здобувачі займаються не лише трансляцією знань, а й набувають досвіду організації пізнавальної діяльності своїх товаришів.

9. Рекомендовані форми роботи для проведення наукового семінару за темою наукового дослідження на здобуття наукового ступеня «доктора філософії»

Віртуальна екскурсія.

Віртуальна екскурсія – це організаційна форма навчання, яка відрізняється від реальної екскурсії віртуальним відображенням реально існуючих об'єктів (музеї, парки, вулиці міст, тощо) з метою створення умов для самостійного спостереження, збору необхідних фактів. Перші віртуальні музеї стали з'являтися в Інтернеті в 1991 році. Вони представляли собою невеликі сайти з інформацією про самому музеї, про його географічному положенні та режим роботи. Надалі на сторінках віртуальних музеїв стали з'являтися віртуальні експозиції. Багато музеїв створювали кілька віртуальних експозицій і об'єднували їх у віртуальні екскурсії. Так, наприклад, у 2009 р. в Україні за участі небайдужих громадських ініціатив (Т. Ісаєвої, громадських організацій «Український Жіночий Фонд», «Крона» та ін.) відкрився перший, і поки що єдиний в Україні, музей історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху – це музей, метою інформаційно-просвітницької діяльності якого є привернення уваги широких кіл громадськості, зокрема до гендерної проблематики. Відвідуючи тематичні експозиції музею, у доступній цікавій формі можна відчутти на собі як відбувається гендерне конструювання у суспільстві. На сайті Музею є розгорнута теоретична інформація, присвячена проблемі насильства в сім'ї (<http://gender.at.ua/index/0-14>), експозиція «Зупинимо насильство» (<http://gendermuseum.com/museum.html>).

Особливість віртуального музею полягає в тому, що його можна відвідувати, зайшовши на сайт он-лайн, або скачати попередньо флеш-версію, якщо доступ до Інтернету буде обмежений.

Навчальна гра.

Це вид гри, розроблений з метою кращого засвоєння навчального матеріалу за допомогою ігрових елементів. Навчальні ігри покликані допомогти студентів у вивченні конкретних об'єктів, розробці концепцій, осмисленні історичних подій, культурного розвитку, а також освоєнні нових вмінь в ході ігрового процесу. Наприклад, просвітницько-профілактична настільна карткова гра «Стоп насильству», яка була створена завдяки співпраці Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні і Всеукраїнського громадського центру «Волонтер». Гра покликана стати додатковим джерелом корисної інформації про насильство в сім'ї, його латентні форми і прояви, індикатори виявлення та методи профілактики, передусім для молоді. Основна мета гри – сформуванню в учасників систему уявлень щодо феномену насильства, законодавчого забезпечення попередження та подолання цих явищ, конкретних форм і методів профілактичної діяльності, а також відпрацювати навички роботи з випадком. Гра складається зі 120 карток, з них 60 карток-запитань та 60 карток-відповідей. Картки об'єднані у 5 тематичних кіл, кожне з яких містить по 12 карток-запитань та 12 карток-відповідей. Важливо, що в грі може брати участь велика кількість учасників, а роботу над тематичними колами можна виконувати як відразу, так і на різних заняттях, залежно від особливостей навчально-виховного процесу. В цілому, гра може виконувати декілька функцій: діагностичну, просвітницьку, корекційну та контрольну. Окрім того, щоб спрямувати активних Інтернет-користувачів у конструктивне русло, їм можна запропонувати он-лайн гру «Стоп насильство», яка розміщена на сайті: <http://www.vsirivni.com.ua/>

Наступна пропонується гра «Світ Громад» – перша українська настільна кооперативна стратегія у жанрі соціального симулятора,

схвалена для використання в загальноосвітніх навчальних закладах (Лист Інституту модернізації змісту освіти МОН України від 04.08.2017 № 21.1/12-Г-488). Тут ігрові події максимально наближені до реального життя і перемогти у грі можна тільки усім гравцям разом. Гра покликана: моделювати сценарії розвитку громади (в коробці є готові 10 базових сценаріїв різної тривалості та складності); навчити інструментам розвитку громади (у грі передбачено і описано 32 інструменти розвитку громади); виховати в молоді (і не тільки) громадянську свідомість та відповідальність; виявити та подолати конфлікти у громаді; виявити та розвинути лідерські якості серед гравців та ін. Інструментарій гри, кейси та відкриття, методичні рекомендації на сайті <http://gameblog.woc.org.ua/author/tymchuk/>

Відеолекторій.

Сучасна, цікава, доступна та ефективна форма просвіти, яка передбачає підбір, перегляд та обговорення тематичних відеоматеріалів для певної цільової аудиторії. Об'єднання тематичних відеолекторіїв у системну роботу, визначену певною програмою, цілями та ресурсами (людськими і матеріальними: група, модератор, місце, час, техніка тощо) утворює тематичний відеоклуб. Найбільш поширеними в Україні є дискусійний, правовий, соціальний, гендерний та ін. види тематичних відеоклубів. Основні завдання відеоклубів:

- зацікавити, привернути увагу учасників до певної тематики, об'єднати однодумців;
- розвинути навички критичного аналізу візуальних матеріалів;
- навчити умінню відслідковувати, розпізнавати і розвінчувати соціокультурні та гендерні стереотипи, упередження;

- виховати повагу до інших поглядів, іншої статі, віку, раси, класу, національності, релігії, людини, яка відрізняється своїми поглядами, переконаннями, фізичними можливостями, зовнішністю тощо;

- формувати аналітичні здібності, розвивати комунікативні, організаційні, творчі навички;

- сприяти розвитку особистості та зміні ставлення цільової аудиторії до розглянутої проблеми;

Основні рекомендації щодо організації та проведення відеолекторіїв:

- Знайти соціально-значимий відеоматеріал (попередньо переглянути, визначити основні проблемні питання).
- Зібрати цільову аудиторію (бажано вмотивовану).
- Підібрати місце для проведення, розрахувати час, підготувати необхідне технічне обладнання.
- Визначити тему і мету засідання, домовитись з учасниками про принципи роботи під час відеолекторію.
- Презентувати відеоматеріал. Організувати перегляд та обговорення, постановку проблемних питань (до або після перегляду), забезпечити конструктивну дискусію.
- Створити умови для рефлексії учасників щодо переглянутого відеоматеріалу. Підбити підсумки роботи відеолекторію.
- Порекомендувати відеоматеріал (джерела) для самостійного перегляду (прочитання), художні, документальні фільми з проблемних питань. Ініціювати самостійний пошук відеоматеріалів учасниками для використання на тематичних відеолекторіях, у позавідеолекторній комунікації.

Рекомендовані відеоматеріали для молоді з питань насильства:

- Навчальні фільми «Насильство в родині», «Сексуальні домагання» (створені за підтримки Жіночого Консорціуму України та ОБСЄ, 2007 р.).

- Навчальний фільм «Насильство в сім'ї» (створений за підтримки ПРООН-ЄС, 2011 р.).
- Документальний науково-популярний просвітницький фільм «Виртуальная агрессия» (створений в рамках циклу «Школа для родителей», Росія, 2006 р.).
- Короткометражні фільми, соціальні ролики з питань різних видів насильства (виготовлені в рамках конкурсу короткометражних фільмів на гендерну тематику «Ген рівності» Проект ПРООН-ЄС, 2011 р.): «Інший вихід є», «Слово ранить», «Головне – погода в домі», «Насильство в родині – пошматоване життя», «7 років жінка потерпає від домашнього насильства...», «А як виглядає твоя ідеальна сім'я?», «Твоя байдужість – перемога насильства», «Не руйнуй майбутнє», «Твій вибір» та ін.: <http://www.youtube.com/user/GenderTube>.
- Соціальна реклама, короткометражні мультиплікаційні фільми з питань насильства: «Мовчати не треба», «Стоп насильству», «Я отримала сьогодні квіти», «Синець», «Що може зробити тато?» та ін., створені за підтримки профільних міністерств, громадських організацій, грантів, доступ до яких можна отримати на офіційних сайтах Міністерства соціальної політики, Міністерства у справах освіти, науки, молоді та спорту, а також на сайтах гендерного музею у розділі «Медіатека»: <http://gendermuseum.com>, та на сайті Проекту ЄС «Права жінок і дітей в Україні – комунікаційний компонент»: <http://www.vsirivni.com.ua/>.

Соціально-інтерактивний театр, форум-театр.

Форма інтерактивної роботи серед різних прошарків суспільства, спрямована на альтернативне вирішення соціальних проблем, пошуку шляхів виходу зі складної життєвої ситуації, у процесі якої глядачі набувають досвіду активного вияву особистої ініціативи. Засновник

форум-театру – А. Боаль, який створив перший вуличний «Театр пригнічених». В'язень, який пройшов через тортури, добре розумів дві речі: пригнічені потерпають від соціального, економічного, психологічного насильства і допомогти їм можна насамперед через зміну їхньої власної поведінки і ставлення до проблеми.

Фази форум-театру: «розігрів»; перегляд спектаклю; форум; передача профілактичної інформації; зворотний зв'язок; обговорення акторами і фахівцями.

Спектакль, як правило, триває 10-20 хвилин і складається з 3-6 чітко структурованих мізансцен. Ведучий/ведуча (тобто джокер) перед початком спектаклю знайомить учасників-глядачів із проблемою, яку освітлюватиме спектакль. Після спектаклю – шляхом інтерактивного опитування аудиторії з'ясовує рівень усвідомлення групою учасників-глядачів проблеми і її наслідків для всього суспільства і для конкретної людини. Можливі варіанти поліпшення ситуації пропонують саме глядачі. В мить, коли при повторному програванні спектаклю з'являється шанс поліпшити ситуацію і в учасників є ідея, як саме це зробити, він або вона говорить «Стоп!», виходить на сцену, змінює протагоніста (персонажа) і показує, як, на його/її думку, варто поводитися і що говорити для зміни ситуації на краще. Вистави форум-театру присвячені таким важливим проблемам, як запобігання наркоманії, алкоголізму, СНІДу, торгівлі людьми, суїциду, подолання насильства, плануванню сім'ї, формуванню моральних якостей тощо.

Форум-театр має багато спільного з соціально-інтерактивним театром, який отримав широкий розвиток та має значні напрацювання в Україні.

До активних форм навчання, які сприяють засвоєнню до 70% матеріалу, відносяться *рольові ігри*.

Під час їх проведення розігруються ситуації, які студентам не траплялися у повсякденному житті. Кожна рольова гра може тривати

декілька хвилин, за цей час студент має розіграти певну ситуацію всіма придатними для цього засобами. Метою рольових ігор є допомога студентам у дослідженні їх почуттів, думок та дій у вільній сприятливій обстановці. Рольові ігри можуть дати багатий матеріал для обговорення.

Методика проведення: сформулювати проблему, яку буде ілюструвати рольова гра; визначити відповідно до сценічних ситуацій дійових осіб, їх кількість; вибрати спостерігачів рольової гри.

Рольові ігри імітують реальні життєві події, тому вони повинні стосуватися проблем, на які немає однозначної відповіді. Викладач, не нав'язуючи своє бачення, може підкреслити ті моменти, в яких вдалося досягти згоди, і залишити відкритими ті, які потребують подальшого обговорення.

Конкурс.

Змагання, яке дає змогу виявити найбільш гідних із його учасників або найкраще з того, що надіслане на огляд (фотоконкурс, конкурс колажу, плакату чи соціальної реклами, певних проектів, досліджень тощо). Для участі у конкурсі не потрібно володіти спеціальними вміннями і навичками сценариста, режисера, оператора, актора та ін. фахівців. Свій творчий задум можна зняти на звичайний мобільний телефон та відправити організатору.

Дискусії.

Словесний обмін ідеями, думками з будь-якої теми корисний тим, що дає можливість активізувати розумову діяльність студентів, вміння висловлювати власні думки, використовувати набуті знання.

Одним з методів організації дискусії є «дерево рішень». Цей метод застосовується при аналізі ситуацій і допомагає досягнути повного розуміння причин, які призвели до прийняття того чи іншого важливого рішення, події в минулому. Студенти мають зрозуміти механізм складних

рішень, роль викладача – заносити (можна залучати студентів) у колонки переваги і недоліки кожного з них. В ході обговорення студенти заповнюють таблицю.

Результати обговорюються, викладач порівнює отримані результати, відповідає на поставлені запитання. Дискусія проходить у стилі **телевізійного ток-шоу**.

Методика проведення дискусії:

1. Викладач ставить проблему, здобувачі її обговорюють. У дискусії беруть участь за регламентом 3-5 здобувачів.
2. Інші здобувачі через 15-20 хвилин беруть участь в обговоренні.
3. Після закінчення дискусії викладач підбиває підсумки, дає оцінку учасникам дискусії.

Структуровані дебати. Це змагання між двома командами.

Основні умови: кожна команда повинна ретельно готувати свої аргументи: вирішити, які пункти, підтверджені джерелами та документами, висувують виступаючі, бути готовими до аргументів супротивників; учасники дебатів виступають послідовно.

Перемога надається команді, яка більш ефективно й аргументовано довела свої позиції і спростувала протилежні.

Тренінг.

Метод отримання знань, а також комплекс дій і вправ, направлених на придбання нових навиків та вдосконалення і закріплення вже набутих,

який відрізняється від своїх аналогів тим, що всі його учасники навчаються на власному досвіді в теперішній момент. Слово «тренінг» походить від англійського «to train», що означає «навчати, виховувати, тренувати».

Це спеціально створене середовище, де кожна людина може з легкістю і задоволенням побачити свої плюси і мінуси, досягнення і поразки. Допомога і увага інших учасників допомагають швидше зрозуміти, які особисті якості необхідні і які навички слід розвивати.

Так, під час тренінгів можна навчитись спілкуванню, сприйняттю позиції інших, бути гнучкими, що є дуже корисним у навчанні, сімейному житті, роботі. Важливе завдання тренера на тренінгу створити неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку та розв'язання проблеми, заради якої вона зібралася.

Усі учасники тренінгового процесу взаємодіють одні з одними, обмінюються інформацією, аналізують моделюють ситуації, спільно шукають шляхи розв'язання проблем. Інтерактивні методики дають можливість задіяти не тільки розум людини, а також її почуття, емоції, вольові якості, творчість – таким чином у процес включається потенціал цілісної особистості. Як правило, учасники в захваті від тренінгових методів, тому що ці методи роблять процес навчання цікавим та необтяжливим.

Основні структурні компоненти тренінгу:

1. Вступ (оголошується тема і мета тренінгу, озвучуються організаційні питання).

2. Принципи роботи під час тренінгу (пропонуються групі для ефективної роботи. Рекомендовані принципи: 1) пунктуальність, 2) позитивність, 3) критика думки, а не людини, 4) говорити коротко і по суті, не перебивати, говорити по черзі, 5) добровільність, 6) персоналізація (говорити від свого імені), 7) конфіденційність (приватна інформація не

виноситься за межі навчальної аудиторії), 8) чутливість до різноманітності (всі різні, але це не применшує цінність кожної людини).

3. Знайомство (основна мета: представитись, створити атмосферу довіри. Найчастіше присутні називають своє ім'я та хобі і таким чином знайомляться між собою).

4. Очікування, сподівання та страхи (визначити очікування (страхи) групи від тренінгу).

5. Інформаційні блоки, практичні завдання та рухливі вправи.

6. Підсумки (підбиття підсумків, обговорення вражень та порівняння їх з очікуваннями).

Під час підготовки та проведення тренінгів важливо:

- врахувати організаційні моменти: місце проведення, кількість учасників, тривалість тренінгу, специфіку, вік і потреби конкретної цільової аудиторії при підготовці інформаційних блоків, прикладів та практичних вправ;
- орієнтація на співробітництво, використання діалогу у навчальному процесі, дотримуватися принципу єдності теорії і практики, принципу активності і розвитку особистісного потенціалу, принципу «навчаючого досвіду» та ін.;
- використовувати різні форми роботи в групі (міні-лекції, дискусії, мозкові штурми, аналіз ситуацій, кейсів, творчі завдання, рольові ігри, перегляд та обговорення відеосюжетів, розв'язання проблемних питань у групах та вироблення практичних рекомендацій тощо), які допоможуть логічно та ефективно поєднати лекційний і практичний матеріал. Окрім того, після виконання кожного завдання важливо створити умови для рефлексії учасників, що допоможе їм краще усвідомити інформаційне та практичне наповнення тренінгу, розвинути потрібні уміння та навички, виробити ціннісне ставлення до

розглянутих питань, спільними зусиллями знайти шляхи виходу з проблемних ситуацій, враховуючи досвід кожної людини.

10. Методичні схеми для розробки лекційних, практичних, семінарських занять

Плани занять

План лекційного заняття № _____

Тема: _____

Вид заняття: _____

Мета: _____

Дидактична: _____

Виховна: _____

Методи навчання: _____

Засоби навчання: _____

Література: _____

Структура лекційного заняття:

1. Організаційна частина заняття
2. Повідомлення теми, мети заняття
3. Актуалізація опорних знань здобувачів
4. Мотивація навчальної діяльності
5. Усвідомлення нових знань (вивчення нового матеріалу, або засвоєння нових знань)
6. Узагальнення та систематизація вивченого матеріалу
7. Підведення підсумків заняття
8. Видача завдання для самостійної роботи (домашнє завдання)

Викладач

План лабораторного, практичного заняття № _____

Тема: _____

Вид заняття: _____

Мета: _____

Дидактична: _____

Виховна: _____

Методи навчання: _____

Засоби навчання _____

Література: _____

Структура лабораторного, практичного заняття

1. Організаційна частина;
2. Повідомлення теми, мети завдання;
3. Актуалізація опорних знань і контроль вихідного рівня знань студентів;
4. Мотивація навчальної діяльності;
5. Інструктаж з техніки безпеки;
6. Вступний інструктаж студентів щодо виконання лабораторної роботи;
7. Самостійне виконання завдань самостійної роботи;
8. Зміст основної частини заняття (зміст завдання);
9. Поточний контроль виконання роботи, консультативна робота;
10. Захист звітів про роботу;
11. Узагальнення та систематизація знань, вмінь та навичок;
12. Підведення підсумків заняття;
13. Видача завдання для самостійної роботи (домашнє завдання);
14. Прибирання робочих місць

Викладач

План семінарського заняття № _____

Тема: _____

Вид заняття: _____

Мета: _____

Дидактична: _____

Виховна: _____

Методи навчання: _____

Засоби навчання: _____

Література: _____

Структура семінарського заняття

1. Організаційна частина
2. Повідомлення теми, мети завдання
3. Актуалізація опорних знань здобувачів
4. Мотивація навчальної діяльності
5. Вступне слово викладача
6. Бесіда (диспут, дискусія, застосування рефератів, обговорення доповідей та рефератів, рецензування відповідей здобувача тощо).
7. Зміст основної частини заняття (перелік питань семінару).
8. Заключне слово викладача.
9. Підведення підсумків заняття.
10. Видача завдання для самостійної роботи.

11. Приклади формування мети заняття

1. Дидактична (навчальна) мета

1.1. Лекційні заняття:

- оволодіти знаннями;
- засвоїти властивості, закони;
- усвідомити значення, роль;
- засвоїти особливості;
- ознайомитись з принципами організації, дій, улаштування, змістом
- засвоїти інформацію;
- сформуванати поняття, уявлення;
- систематизувати знання;
- розширити знання, сферу, область;
- узагальнити знання, новий матеріал;
- завершити вивчення;
- провести контроль знань;
- перевірити рівень засвоєння знань;
- установити взаємозв'язок, залежить рівень знань

1.2. Семінарське заняття

- систематизувати та поглибити знання за темою, розділом;
- узагальнити закон;
- поглибити уявлення, сутність;
- залучити до аналітичної діяльності;
- поглибити знання;
- розширити знання, сферу, область;
- завершити формування, дослідження вивчення;
- залучити до самостійного оперативного рішення;

1.3. Практичні заняття

- сформуванати навички в техніці виконання;
- навчити новому способу дії;
- оволодіти навичками;
- відпрацювати навички, прийоми;

- сформувати професійні уміння;
- засвоїти уміння самостійно використовувати знання, навички;
- сформувати чітке уявлення про послідовність;
- закріпити відомі способи дій;
- сформувати уміння застосовувати знання в комплексі;
- залучити до творчої діяльності;

1.4. Лабораторні заняття

- експериментально підтвердити теоретичні положення;
- набути навички роботи з лабораторним обладнанням, приладами;
- оволодіти методичною експериментальних досліджень.

Виховна мета

- створити атмосферу емоційного підйому;
- викликати почуття гордості, інтересу, відповідальності, співпереживання; співчуття, радості, поваги;
- прищепити професійні якості (уважність, охайність, осмислене ставлення до виконуваної роботи, аналітичний погляд на ! досягти усвідомлення ...;
- навчити оцінювати з точки зору творчості, логічно мислити;
- пробудити в пізнавальній, творчій, трудовій діяльності прагнення до...;
- прививати культурну поведінку;
- розвивати пізнавальні можливості, самостійність, працелюбство, здібності до...;
- сприяти формуванню ідей, поглядів, звичок;
- формувати відповідальне ставлення до...;
- виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно;
- сприяти формуванню правової грамотності;

- формувати відбіркову спрямованість сприймання (властивостей), предметів, часу, дій, руху тощо;
- сприяти формуванню пізнавального інтересу, розвитку технічних умінь у процесі навчання);
- виховувати професійні риси, почуття відповідальності, творче мислення;
- удосконалювати професійну увагу (зосередженість, активність, стійкість);
- формувати професійні якості: окомір, швидкість реакції, просторове уявлення;

Рекомендована література

1. Inna I. Osadchenko, Tetiana D. Perepeliuk, Olena D. Baldyniuk, Ruslan V. Masliuk and Andrii A. Semenov. The Essence and Causes of Mass Panic: An Analysis of Data on the Beginning of Quarantine in Ukraine. *International Journal of Criminology and Sociology*, Volume 9, 2020, pp. 3146-3156. (Scopus)
2. Perepeliuk T., Penzai S., & Pikovets N. Determination and research of the mental health dynamics among teachers of higher education with different places of professional activity. *Humanities & Social Sciences Reviews*, 2019. 7(4), 1378-1388. (Scopus)
3. Perepeliuk Tetiana, Hrynova Nataliia. Studying the influence of the pandemic on mental health of students (Исследование влияния пандемии на психическое здоровье студентов). *Innovative Ansätze zur persönlichen Entwicklung und Verbesserung der Gesundheit. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft»*. Karlsruhe, Germany. Buch 4. Teil 10. 2021. S. 105-113.
URL: http://www.knmu.kharkov.ua/attachments/3659_3008-2015.PDF
4. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / За ред. В.Г. Кременя. Тернопіль : Навч. книга, 2004. 384 с.
5. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні: Навч. посібник. К.: Унтел, 1995. 168 с.
6. Гриньова Н.В., Перепелюк Т.Д. Стан розвитку компонентів творчого потенціалу студентів-психологів в умовах дистанційного навчання. Формування творчої особистості вчителя, студента, учня: психологічний дискурс : колективна монографія / О. Д. Сафін, Н. В. Гуртовенко, Перепелюк Т.Д. [та ін.] МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2021. С. 323-369.
7. Гура О. І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: Навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.

8. ДСТУ 3008:2015: Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 26 с.

9. ДСТУ 8302:2015: Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>.

10. Кльоц Л.А. Професійний розвиток психолога: сучасні тенденції. К.: Марич, 2009. 140 с.

11. Ковальова К. Підготовка студента-магістранта до проведення успішної лекції. *Вища школа*. 2010. №7-8. С. 31-56.

12. Корольчук М.С., Трофімов Ю.Л., Осьодло В.І. Методологічні та теоретичні проблеми психології. К.: Наука, 2013. 334 с.

13. Кудіна В.В., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Курс лекцій. К.:КСУ, 2004.176с.

14. Кузь В. Г. Організація педагогічного дослідження. Знання України, 2006. 48 с.

15. Марушкевич А. А. Педагогіка вищої школи: теорія виховання: навч. посіб. *Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка*. К. : ВГШ «Київський ун-т», 2006. 60 с.

16. Мащенко Н. І. Основи педагогіки і психології вищої школи: Курс лекцій. 2-е вид., доп. й перероб. Кременчук, 2006. 272 с.

17. Методика викладання психологічних дисциплін у ВНЗ: Курс лекцій: навчальний посібник / Уклад. Т. Д. Перепелюк. Умань. 2017. 226 с.

18. **Методичні рекомендації до виробничої (дослідницької) практики** для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія. Уманський держ. пед. у-тет імені Павла Тичини, ф-тет соціальної та психологічної освіти, кафедра психології / Л. А. Данилевич, С. Ю. Діхтяренко., І. І. Осадченко. Умань: Візаві, 2021. 60 с.

19. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Викладач вищої школи:

психолого-педагогічні основи підготовки / За заг. ред. О.Г. Мороза. К.:НПУ, 2006. 206 с.

20. Навчальний процес у вищій педагогічній школі / ред. акад. О.Г. Мороза К.: НПУ, 2000. 337 с.

21. Осадченко І. І., Карпук Т. А. Академічна доброчесність у контексті науково-педагогічної діяльності: реалії та перспективи. *Наукові записки*. Випуск 188. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. С. 49–53.

22. Основи психолого-педагогічних досліджень : навч. посіб. / Потапчук Є.М., Василенко О.М. Хмельницький : ХНУ, 2017. 160 с.

23. Партико З. В. Основи наукових досліджень. Ліра-К, 2017. 231 с.

24. Перепелюк Т. Д., Гринёва Н. В. Исследование когнитивного компонента как основы развития творчества студентов в период дистанционного обучения. Балканско научное обозрение, 2021. Том 5, № 1 (11). С. 35-39.

<https://balkan-sci-review.com/wp-content/uploads/2021/04/BSR-2021-11.pdf>

25. Перепелюк Т. Формування професійно-особистісного рівня викладача психології. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2018. Випуск 1(38). С. 40-43.

26. Перепелюк Т.Д. Підвищення професійної майстерності педагогічних працівників навчальних закладів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. Випуск 4. 2016. С. 30-34.

27. Перепелюк Т.Д. Тренінг як чинник актуалізації процесу спілкування у ході навчально-професійної діяльності. Психологічний журнал. Умань, 2018. № 1. С. 61-72.

28. Перепелюк Т.Д. Я-концепція особистості як умова професійного становлення практичного психолога. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Київ; Ніжин : ПП Лисенко, 2015. Том ІХ. Вип.7. С.256-261.
29. Перепелюк Т.Д., Рибак С. Рефлексія як чинник психологічної готовності до професійної діяльності. Вісник Українсько-туркменського культурно-освітнього центру: міждисциплінарний науковий збірник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. В. 2, Ч. 1. С. 159-164.
30. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. Практикум: навч. посіб. К. : Каравела, 2008. 336 с.
31. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 4-е вид., випр. і доп. Каравела, 2014. 360 с.
32. Психологічні засади оптимізації індивідуально-професійного розвитку майбутніх практичних психологів в процесі навчання в ВНЗ : колективна монографія / Т.Д. Перепелюк та ін. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 275 с.
33. Психологічні засади організаційного розвитку / за ред. Л.М. Карамушки. К.: Інститут психології імені Г.С.Костюка, Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 204 с.
34. Психологія вищої школи : підручник / О. І. Власова, В. А. Семиченко, С. Ю. Пащенко, Я. Г. Невідома / за ред. О. І. Власової. К. : ВПЦ «Київський університет», 2015. 405 с.
35. Радченко І. А. Методологія і методика наукових педагогічних досліджень. Умань : УніверсУМ, 2017. 104 с.
36. Радченко І. А. Теорія і практика наукових досліджень. Умань : УніверсУМ, 2013. 104 с.
37. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі.

К. : Вища школа, 2005. 240 с.

38. Становлення ідентичності фахівця / за ред. В.Л. Зливкова. К. : Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 258 с.

39. Туркот Т.І. Психологія і педагогіка вищої школи в запитаннях і відповідях. К.: Кондор, 2011. 515 с.

40. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта : монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В. О. Моляко. Київ., 2021. 165 с.

41. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження. Панов А. М., 2017. 236 с.

42. Чернілевський Д.В., Томчук М.І. Педагогіка та психологія вищої школи: Навч. посібник. Вінниця: Вінницький соціально-економічний ін-т ун-ту «Україна», 2006. 402 с.

43. Чирва Г. Методологія та організація наукових досліджень / уклад. Чирва Г. Умань : Візаві, 2018. 188 с.

44. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Знання, 2008. 310 с.

45. Школаєнко С. М. Освіта і наука: Законодавчі та методологічні основи: Навч. посіб. К. : ІВЦ «Політехніка», 2004. 280 с.

46. Шульдик Г.О. Чинники формування впевненості у майбутніх психологів. Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів : *матеріали IV Всеукраїнських психологічних читань. Умань, 4 листопада, 2020 р.*

47. Шульдик Г.О., Перепелюк Т.Д. Психологічна практика 2 курс: методичні рекомендації. Умань : РВЦ «Софія», 2008. 16 с.

48. Шульдик Н.В., Шульдик Г.О. Становлення особистості студента: психологічний аспект. Умань : ФОП Жовтий, 2015. 220 с.

49. Як стати майстерним педагогом: навчально-методичний посібник. Кол. Аавторів : Ковальчук В.І., Сергєєва Л.М. та ін. К.: ТОВ «Етіс плюс»,

2007. С. 110-120.

50. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посібник. К.: Либідь, 1996.

Інформаційні ресурси

1. Аспірантам, докторантам, науковим керівникам (консультантам): факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу: <https://is.gd/0C39e9>
2. Аспірантура та докторантура: факультет соціальної та психологічної освіти УДПУ імені Павла Тичини. Режим доступу: <https://is.gd/KwSZ2V>
3. <https://moodle.dls.udpu.edu.ua/user/index.php?id=2394>
4. Сайт електронної бібліотеки. Режим доступу: <http://lib.com.ua>
5. Сайт бібліотеки імені Вернадського. Режим доступу: <http://nduv.gov.ua>
6. Інформаційно-пошукової системи-каталогу з електронної літератури: книжки, довідники, словники, енциклопедії, підручники і т. д. Режим доступу: <http://ekniga.com.ua>

ДОДАТКИ

Додаток А

ВИМОГИ***ДО ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛКИ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ***

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Факультет соціальної та психологічної освіти

Кафедра психології

**ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ
З ВИРОБНИЧОЇ: НАУКОВО-ВИКЛАДАЦЬКОЇ
ПРАКТИКИ**

Здобувача

ступеня «доктор філософії»

спеціальності 053

Психологія

_____ курс ___ група

Прізвище, ім'я, по-батькові

База практики:

Термін практики:

Керівник практики:

Умань – 20__

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖУЮ
Керівник практики ППБ
«___» _____ 20___ р.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН РОБОТИ

на час проходження виробничої: науково-викладацької практики

з ___ по ___ _____ року

В _____ -

Здобувача ступеня «доктор філософії»
спеціальності 053 Психологія
___ курс група
Прізвище, ім'я, по-батькові

ЗВІТ
З ВИРОБНИЧОЇ: НАУКОВО-ВИКЛАДАЦЬКОЇ
ПРАКТИКИ

(кафедра)

(спеціальність)

(прізвище, ім'я, по батькові)

Термін проходження практики

Науковий керівник

(прізвище, ініціали)

1. Ознайомлення з планами і програмами відповідної спеціальності
2. Ознайомлення з планами роботи кафедри та обов'язковою документацією кафедри
3. Індивідуальна робота
4. Обсяг проведення роботи за видами (дата проведення, тема)
5. Відгук наукового керівника про якість проведення занять, освітнього заходу тощо

Дата

Здобувач

(підпис)

Науковий керівник

(підпис)

Гарант програми

(підпис)

ЩОДЕННИК
ВИРОБНИЧОЇ: НАУКОВО-ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ
(титульна сторінка)

(2 сторінка)

Щоденник
виробничої: науково-викладацької практики
здобувача ступеня «доктор філософії»
(прізвище, ім'я, по батькові)
спеціальності 053 Психологія

Місце проходження практики:

Термін проходження практики:

Керівник практики:

Загальні рекомендації щодо ведення щоденника

1. Щоденник повинен відображати всю роботу аспіранта-практиканта.
2. Практикант (здобувач освітнього ступеня «доктор філософії») зобов'язаний вести своєчасні та регулярні записи у щоденнику практики.

Схема щоденника

Дата і час	Зміст роботи	Аналіз діяльності

Здобувач

(підпис)

Науковий керівник

підпис)

-

До кожного залікового навчального заняття аспіранти повинні підготувати розгорнутий план-конспект. Нижче подається приклад його оформлення.

Зразок титульної сторінки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Керівник

_____» _____ 20 р.

КОНСПЕКТ

залікового практичного заняття з психології,
проведеного в групі ПЗ1 факультету соціальної та психологічної освіти

УДПУ імені Павла Тичини

02.10.2021 р. на тему:

«Педагогічна діяльність як професійна діяльність»

аспірантом PhD 23 групи

Прізвище Ім'я по Батькові

На другій сторінці зазначається мета заняття, методи проведення, використані наочні та технічні засоби навчання, використана в процесі підготовки до заняття література. З третьої сторінки конспекту починається виклад змісту теми заняття.

На заліковому занятті повинні бути присутні керівники практики та всі здобувачі, які проходять практику у даного керівника. Після залікового заняття проводять його обговорення.

Орієнтовна схема аналізу заняття:

1. *Тема і мета заняття:* місце даного заняття у відповідній навчальній дисципліні;
пізнавальні і виховні завдання; постановка перед здобувачами пізнавальної мети (завдань).
2. *Підготовка аспіранта до заняття:* володіння навчальним матеріалом, використання фахової і методичної літератури, підготовка унаочнення та ТЗН.
3. *Науковий рівень заняття:*
 - а) науковість викладу (правильність пояснень фактичного матеріалу, відповідність сучасному рівню розвитку науки і вимогам програми);
 - б) відповідність обсягу та змісту матеріалу вимогам програми;
 - в) розвиток у здобувачів умінь та навичок наукового пошуку, ознайомлення їх зі способами наукової організації праці.
4. *Методичний рівень заняття:*
 - а) правильність вибору типу заняття, його структури, методів і прийомів навчання;
 - б) реалізація принципів навчання;
 - в) правильність застосування методів навчання відповідно до вимог методики викладання (з'ясування досягнень і недоліків аспіранта);
 - г) педагогічний і психологічний ефект від застосування обраних форм, методів і прийомів навчання: дисципліна здобувачів, раціональне використання часу, якість засвоєння здобувачами навчального матеріалу, активність здобувачів, організація підтримки уваги здобувачів під час заняття;
 - д) поведінка аспіранта під час заняття: вміння тримати себе, голос, тон, педагогічний такт (стриманість, вимогливість, чуйність);

е) засоби активізації розумової діяльності здобувачів, емоційна насиченість заняття, організація запам'ятовування навчального матеріалу.

5. *Характеристика складових частин заняття:* аналіз кожного етапу заняття з відзначенням позитивного і недоліків, їхні причини.

6. *Загальні висновки :*

а) досягнення мети заняття;

б) пропозиції і поради щодо покращення якості підготовки і проведення наступних занять;

в) рекомендована оцінка.

Результати обговорення оформляють у вигляді протоколу, який веде один з аспірантів. У протоколі зазначається рекомендована оцінка за дане заняття. Обговорення залікового навчального заняття проводить керівник від кафедри психології. Протоколи додаються до матеріалів практики.